

Sevinc Hikmət qızı Quliyeva¹⁰⁸
RAMİZ RÖVŞƏN YARADICILIGININ MÖVZU MÜXTƏLİFLİYİ

¹⁰⁸ Azərbaycan Dillər Universitetinin magistrantı. sevincquliyeva99@mail.ru

Məlum olduğu kimi, XX əsrin sonları ədəbiyyatımızda yeni bir mərhələ – artıq adət olunmuş ənənəvi mövzulardan uzaqlaşan bir mərhələ kimi ədəbiyyat tarixində iz qoymuşdur. Xüsusən də, 60-80ci illərdə şairlər özlərindən əvvəlki yazıçı və şairlərin deyə bilmədiklərini qələmə alaraq xalqa təqdim etməyi bacardı. Lakin o dövrdə onların yaradıcılığına münasibət də birmənalı olmamışdır.

Ramiz Rövşən poeziyasının yeniliyi ənənəyə münasibətin konkretliyində və aydınlığında idi. “Yenilik ilk növbədə, ənənəni qəbul etmək, məhz onun zəminində yetişərək, həm də ənənə buxovunu qıraraq poeziyada yeni poetik konstruksiyalar qurmağa cəhddir. Həyata, cəmiyyət hadisələrinə orijinal, yeni yanaşma tərzii təqdim olunan belə şeirlər yeni dünyagörüşün, çağdaş bədii düşüncənin və poetik üslubun ifadəçisi olmaqla bərabər özündə mənsub olduğu zamanın hərəkət ritmini daşıya bilirlər” (2).

Poeziya sərhədlərini müəyyən edən mühüm məsələlər sırasında poetik təfəkkür və yanaşmanın ənənəyə baxışı müəyyən mənada cəmiyyətin dəyərləri və tarixilik ilə qurmaq istədiyi təmas formasını göstərir. Bu baxımdan, Ramiz Rövşənin poetik təfəkkür tərzii o qədər genişdir ki, ötən əsrdə yazdığı şeirlərində təsvir etdiyi sevgi, duyğu, azadlıq, hünər, doğal hisslər və s. mövzular indiki dövrdə belə aktual olaraq qalmaqdadır.

Ramiz Rövşən “Sevgi açarı” kitabında qeyd edir ki, “Poeziyanı müxtəlif mövzulara bölmək mənə həmişə qeyri-ciddi görünüb. “Təbiət şeirləri”, “sevgi şeirləri”, “vətən şeirləri”, guya sevgisiz və ya vətənsiz şeirlər də var” (9, s. 9). Buna baxmayaraq, müəyyən bölgüyə əsaslanaraq onun şeirlərini bir çox mövzuya ayırmaq olar. Ramiz Rövşən ədəbi yaradıcılığında həmçinin, ölüm, Vətən, sevgi, tənhalıq, təbiət, və s. kimi bir çox mövzulara toxunmuş, hər birini özünəməxsus şəkildə şərh etmiş, ədəbiyyatımızda xüsusi yeri olan bir-birindən dəyərli və fərqli poeziya nümunələri ərsəyə gətirmişdir.

Ramiz Rövşən yaradıcılığında sadalanan mövzulardan insan, yaradılış, ölüm mövzuna diqqət yetirdikdə görürük ki, o, şeirlərində üsyan etməkdən, bu barədə düşünmək və düşündürməkdən çəkinmir:

Şirin-şirin yuxudaydıq,

Bir zalım oyatdı bizi.

Anaların qucağından

Bu dünyaya atdı bizi (3)

Dünyanın təzadlı məsələlərini, gəlmiş-keçmiş, köhnəni-təzəni, gözəlliyi, eybəcərliyi, insan ruhunun ən yüksək və kiçik duyğularını canlandırmaq Ramiz Rövşən poeziyasının sütununu təşkil edir. Bu aləmdə var olan hər şey böyük sənətkarı dərin düşünməyə vadar edir. Bu düşüncə Ramiz Rövşən poeziyasının geniş oxucu kütləsi tərəfindən sevilməsinə səbəb olmuşdur.

Şair bu dünyaya göz açmazdan əvvəl ruhun sakitliyindən, şirin yuxutək xoş, qayğısız “həyat”dan bəhs edir və doğuluşu, yaradılışı şirin bir yuxudan oyanmaq kimi təsvir edir. Ən gözəl yuxulardan oyanmaq istəməmək, oyandıqdan sonra yaşanan təəssüf hissi və reallıqla üzləşmək, dünyaya göz açıb həyatı dərk edən, həyatın hər üzü ilə tanış olan insanın kədəri ilə səsləşir. Baxmayaraq ki, bu “oyanış” insana real olaraq yaşadığı həyatı bəxş edir, şairin lirik qəhrəmanı bunu istəmir, demək ki, yaşadığı dünyanı o qədər də sevmir. Dünyaya gəlməyin bir seçim olmadığını, “zalım tərəfindən oyadılmaq” nəticəsində baş verdiyini deyən qəhrəman ömrün bir hədiyyə, bəxş olması ilə yanaşı, əzablı, keşməkeşli və çətin sınaqlarla dolu bir yol olduğunu da dərk edir.

Mərhəmətli, rəhmli olaraq zehnimizdə möhkəmlənən Tanrı obrazı, zalım, qəddar olaraq təsvir olunur. Lakin demək olmaz ki, qəhrəman Tanrını sevmir, onun mərhəmətinə şübhə edir. Bu həyatın mahiyyətini dərk edən, dünyanın kədərli, qaygılı, məşəqqətli tərəflərini də kəşf edən insanın poetik üsyanıdır. “Qatdı bizi qabağına, əlində oynatdı bizi” deyən qəhrəmanın özünü “oyuncaq” kimi hiss etməsi tələyinə boyun əyməsini, azad iradənin olmaması, özünü zəif, gücsüz olaraq hiss etməsini göstərir.

Biz ki yol nədi, bilməzdik

Biz ki öl nədi, bilməzdik

Bilsək, dünyaya gəlməzdik

Analar aldatdı bizi. (8, s.16).

Keçilən ömür yolunun, bu yolun qaçılmaz sonu olan ölümün, həyat və dünya ilə tanışlığın səbəbi olan yaradılış, həm də aldanış olaraq qiymətləndirilir. Bütün bunları bilmədən, xəbərsiz, istəksiz və iradə xaricində dünyaya gəlməyin həm də anaların “günahı” olduğu, anaların da Tanrı qədər “məsuliyyət daşdığı” vurğulanır.

Dünyaya üsyan edən şair başqa bir şeirində əlində olan, ona bəxş edilən ən sadə şeylər üçün belə şükür edir. Həyatın heç də tamamilə bərbad olmadığını, yaşamağın dəyərli və gözəl olduğunu başa düşür. O, nankorluq etmək istəmir və insanın sahib olduqlarının dəyərini bilməsini vacib bilir, hər şeyin daha da pis ola biləcəyini dərk edir. “Şükür” şeirində şair obrazı hər ötən axşama, açılan səhərə, yəni yaşadığı hər günə, həyatda olduğu hər ana şükür edir.

Qapım döyülür deyəsən,

Cəlladmısan, əcəlmisən?!

Hər kimsənsə, xoş gəlmisən,

Hər gələn qonağa şükür (6).

Lirik qəhrəman həyatı sona çatdığı anda, artıq yaşamayacağını bildiyi anda belə şeytana lənət etməyi borc bilir və yenə də, Allaha şükür edir.

Ramiz Rövşən poeziyasında qocalıq, tənhalıq mövzusu, həyatı dərk edən kamil insan obrazı aparıcı mövqə tutur. “Tək qalmağa məhkum olanlar həm də hərdən bu dünyayla barışmağa və ya ondan üz döndərməyə bəhanəsi olmayanlardır. Ölüm, ömür də təkliyin əbədi nişanələridir. R.Rövşən ömürdən yazan şairdir. O, “Bir az uzun çəkdi ömrüm, deyəsən” ovqatı ilə də ölməyə yox, ayrı bir ruhani dünyaya, necə deyərlər, haqq dünyasına tələsdiyini bəyan edir. Həmin şeirdə bu dünyanın bir az ögey və qəribliyinə, bir sözlə, müvəqqətiliyinə işarə edilir. Minnətli olsa da, az, ya çox yaşamağından asılı olmayaraq bu dünyaya bağlılıq Allahdan gəlmə hissidir. “Gücüm çatmır bu dünyadan getməyə” (11, s. 12).

“Qocalıq” şeiri yaşa dolduqca həyatın reallıqlarını daha aydın dərk edən, tənhalığı, təkliyi, soyuq münasibətləri hiss edən qəhrəmanın şikayəti, kədərdir. “Tənhalıq başlayır burdan o yana” – O tərəf, o keçid nöqtəsi haradadır, nə zaman başlayır? İnsan bəlli bir yaş dövrünə keçid etdiyi zamanmı qocalır, yoxsa tənhalığı duyması ilə başlayır hər şey? Dəyişən insanları, itirdiyi dostları gördükcə, özünü və dünyanı daha yaxşı tanıdıqca, həyatın yükünü çiyinlərində daşdıqca hiss edir qocalığı?

Daha çoxlarıyla aram sərirlər,
Çoxları boyuma sevinməz daha.

23 yaşında məni sevnələr

33 yaşında sevməməz daha (8, s. 18).

Yaş artdıqca, illər keçdikcə münasibətlərin zədələndiyini, ən doğmalardan, dostlardan belə səssizcə uzaqlaşdığını, həyatın daim dəyişkən olduğu həqiqətini dərk edən lirik qəhrəman pessimist düşüncələrə qərq olur. “Məni sevnələrdən ötrü-ölüncə 23 yaşında qala bilmərəm” deyərək zamanın öz qanunları olduğunu, hər şeyə rəğmən öz axarı ilə getdiyini və dəyişikliyin zəruri olduğunu dilə gətirir.

Bütün bunlara baxmayaraq, obraz üçün qocalıq bir cəza deyil. “Daha balta kəsməz ağlım kəsəni” deyərək yaşa dolmağın həm də təcrübə qazanmağa səbəb olduğunu, daha müdrik, kamil, iti zəkaya sahib insana çevrilməyə xidmət etdiyini bildirir.

Yaşanılan ömrün bulanıq, aydın olmayan, dərk edilməsi, anlaşılması çətin bir şey olduğunu obraz yaşlandıqca, təkmilləşdikcə başa düşür.

İnsan həyatı boyunca bir çox şeylə ziddiyət içində, dalışqanlıq, küskünlük, konflikt halında olur – yaşadıkları, yaşaya bilmədikləri, mühiti, yaşadığı dünya və daxili dünyası – özü ilə. Bütün bunları qəbul etmək, dərk etmək, dünya və daxili aləmi ilə barışıq halda yaşamaq isə dalışmaq, şikayət və üsyan etməkdən daha çətinidir. Şairin lirik qəhrəmanı bütün bunları dərk edəcək qədər kamil obrazdır.

İnsanın özü ilə barışmazlığı, özünün daxili izzirabı, ruhun bədəninə üsyanı “Qədrimi bilmədi bu adam mənim” şeirində də qəhrəmanın dilindən aydın verilir.

Bilmirəm hayandan tapdı ömrümü

Bir dəli at kimi çapdı ömrümü,

Dağlara-daşlara çırpdı ömrümü,

Qədrimi bilmədi bu adam mənim (10).

Həyatdan, digər insanlardan narazılıq etmək, insanlardan layiq olduğun sevgini, dəyəri görmədiyini düşünmək və bundan şikayət etmək anlaşılın haldır. Hər şeydən bezdikdə, emosional çöküş yaşadığın və ən sevdiklərləndən belə uzaq düşdüyün anda üsyan edib özünə qapanmaq halları bir çox insanda baş verir. Bəs insanın üsyanı, hirsli özünüdür və ona dəyər verməyən, qədrini bilməyən şəxs özüdürsə? İlk baxışda bu şeirdə də lirik qəhrəmanın başqa insandan bəhs etdiyini, şikayətinin başqa birindən olduğunu düşünmək olar. Bəs kim idi onun qədrini bilməyən adam? Burada şair obrazı cismindən fərqli bir varlıq kimi, özü deyilmiş kimi bəhs edir. Obraz qədrini bilməyən bu adamdan –yəni, özündən narazı, şikayətçidi. Ruhun daha uca, daha toxulunmaz bir məfhum olduğu, onu zədələyən isə zahiri varlığı, cismi, bədəni olduğu aydın olur. Qəhrəman insan olmaqdan narazıdı, çünki insanın dağıdıcı, məhv edən, çətinlik törədən və əzablı tərəfini kəşf edib. Bununla yanaşı, o anlayır ki, insan əməlləri ilə ən böyük zərəri özünə - ruhuna edir və beləliklə daxili zədələnir. O artıq başqa insan olmaq, hətta insan olmaq belə istəmir.

Poeziyada müəyyən məsələlər haqqında Yaşar Qarayev öz müsahibələrinin birində belə qeyd edir. “Bəzən xeyri şərin sınağında, həyatı isə ölümün guşə daşında səhsiz dəyərləndirmək mümkündür. Odur ki, cavanlar ölümdən dünyaya baxdılar və onda ona həyatdan baxarkən görmədikləri təzə, məchul, sehrli qatlar da tapdılar. Diriliyə retroskopik bucaqdan - ölüm rakursundan baxanda adi gözlə görünməyənlər də onlara göründü. Odur ki, belə şeirlərin ən uğurlu nümunələrində ölümə bağlı rəmzlərə irreal, mistik, təhtəlüşür simvolika kimi baxılır. Əsl poeziyada ölüm də həyatın yox, harmoniyanın, halallığın ictimai və sosial, mənəvi və əxlaqi müvazinətdə ahəngin qurtardığı sərhəddə başlayan ərazidir” (5).

Poeziya janrının sosial yönünü digər ədəbi janrlarda olduğu kimi məzmun yönümlü yanaşmada da görmək olar. Bununla belə demək olar ki, şeirin ictimai ölçüsünü göstərmək üçün təkcə məzmun kifayət etməyəcək və şeirin təbiətinə uyğun olaraq yaradılmış bütün alt mətn oxunuşları, misralar və sözlər şeirin mahiyyəti ilə məna qazanır. Şairin məharətlə təsvir etdiyi ortamda yüz yerə, milyon yerə parçalanaraq özünü yenidən eyni insan olaraq toplaya bilməməsi anında Tanrının onu yenidən yaratmasını, amma başqa insan olaraq var olmasını istəməsini və yaranan yeni insanın özündən daha yaxşı olacağına ümid etməsini görə bilir. Müxtəlif dərdlərlə yüklü olan bu dünyada ən böyük dərddin özü olduğunu düşünməsi onun həyatını daha da çətinləşdirir. Yenidən dünyaya gəlsə, hər şeyi dəyişdirə biləcəyini, yeni insan olacağını düşünür, lakin yeni insanı yaratmaq üçün indiki mövcud halı ilə mübarizə apara bilmir, bunun üçün çarəni yenidən yaradılışda görür. Sanki, Tanrını daha yaxşı insan olacağına, hər şeyi fərqli edəcəyinə inandırmağa çalışır, onunla “razılığa gəlmək” istəyir:

Təzədən dünyaya yollasan məni,

Bu adam olmaram, özgəsi ollam (10).

Bundan başqa, şairin “indi”ni, əslində yaşadığı dövrün dəyərlərini, bu dəyərlərdən uzaqlığını ifadə etməsi ilə də şeir-mənə-ictimaiyyət üçbucağı formalaşa bilər.

Elnarə Akimova vurğulayır ki, “Ramiz Rövşən poeziyası ümumiyyətlə, insanın fizioloji varlığını Tanrının əbədi Varlığına tabe tutur, ona yetmək üçün ölümü vəsf edirdi. Bu şeirlərdə ölümə çox doğma, məhrəmcəsinə münasibət vardı və bu məhrəmlik şairi öz çağdaşlarından daha çox sələfi Füzuli ilə birləşdirirdi. XVI əsr qəm şairinin məşhur misralarını XX əsrin sonunda poeziyanın

refreninə çevirmək qisməti Ramiz Rövşən şeirinin boyuna biçilmişdi. Maraqlıdır ki, şairin poeziyasındakı bu çalarnın sirayətədiçi gücünü onun bütün tədqiqatçılari qeyd eləməyi unutmamışlar:

Olməyi sevmək fəlsəfəsi, öldürmək tipajı və simvolikası (cəllad və qatıl, yalquzaq və canavar metaforaları, məzar, meyit, bayquş, tabut təfərrüatı) cavan poeziyaya bir həyatdan, bir də ... Ramiz Rövşənin poeziyasından sızılıb yayıldı (1, s. 150)

Sənətkar və cəmiyyət bir-birinə təsir edən və bir-birindən təsirlənən canlı dövrədir. Ramiz Rövşən hesab edir ki, sənətkar və cəmiyyət birlikdə düşünəlməlidir, bir-birindən ayrı ola bilməz.

“Mahiyyətində sevgi olmayan heç bir əsər əbədi ola bilməz” (2, s. 16-17). Ramiz Rövşənin özünün də qeyd etdiyi kimi, hansı mövzuda yazmış olsa da, şeirlərinin, yaradıcılığının təməlini sevgi təşkil edib. Sevgi ilə qələmə aldığı, qəlbini dərinliklərindən süzülən misralar səmimi, sevgi dolu, xalq dilinə yaxın, düşündürücü və özünəməxsus formada olduğu üçün xalq şairi hər kəs tərəfindən sevilən birinə çevrilmiş, misraları dillər əzbəri olmuşdur. Dərin məna yüklü, geniş fəlsəfi qatlarla zəngin Ramiz Rövşən poeziyası illər keçsə də, köhnəlmir və sevilir.

Bələliklə, poetikada dərin məna düşüncələri ictimai dəyişikliklərin şairlərə təsir qüdrətini, eləcə də şairlərin sosial dəyişikliyə necə təsir etdiyini göstərir. Hər sənət və sənət anlayışı əks düşüncədən hərəkət etsə də, yaşadığı dövrün sənətkarı, mənsub olduğu cəmiyyətin fərdi olduğunu göstərir.

Ədəbiyyat:

1. Akimova E. Çağdaş poeziya və ədəbi təmayillər, Bakı, 2018, 374 s.
2. <http://senet.az/ramiz-rovshans%C9%99n-seiri-iki-%C9%99srin-qovsaginda-elnar%C9%99-akimova/> Akimova E. Ramiz Rövşən şeiri iki əsrin qovşağında
3. <https://www.adalet.az/w116529/116529>
4. Hüseynoğlu S. Şeir müəllifindən ayrı öz taleyini yaşayır : Görkəmli şair Ramiz Rövşənlə müsahibə // Ədəbiyyat qəzeti, 2015, 13 fevral, s. 16-17
5. XXI yüzilə nə ilə gedirik. (tənqidçi Yaşar Qarayevlə müsahibə) —Ədəbiyyat qəzeti, 30 oktyabr 1997
6. International scientific conference of young researchers. Baku Engineering University 27-28 April 2018, Baku, [Azerbaijan](#)
7. Öner H. Cumhuriyet dönemi türk şiir poetikalarının toplumsallık boyutu. Bartin Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016 Bartin: Bildiriler Kitabı 1. Cilt 2016. 748 s.
8. Rövşən R. Kəpənək qanadları. Nəfəs-kitablar kitabı. Bakı: Qanun, 2006, 750 s. səh.16
9. Rövşən R. Sevgi açarı. Bakı, TEAS Press Nəşriyyat evi, 2019, 256 s. səh. 9
10. https://qadin.net/muxtelif/edebi_gushe/poeziya_defteri/98603-qdrimi-bilmdi-bu-adam-mnim-ramiz-rvn.html
11. <http://anl.az/down/meqale/adalet/2014/NOYABR/404502.htm>

Açar sözlər: Tanrı, insan, həyat, obraz, poeziya, lirik qəhrəman

Key words: God, man, life, image, poetry, lyrical hero

Ключевые слова: Бог, человек, жизнь, образ, поэзия, лирический герой

Ramiz Rövşən yaradıcılığının mövzu müxtəlifliyi

Xülasə

Məqələdə Ramiz Rövşən poeziyasının yenilik və ənənəyə münasibətinin konkretliyindən, aydınlığından, orijinallığından bəhs olunur. Yeni yanaşma tərzini, yeni dünyagörüşünü, çağdaş bədii düşüncənin və poetik üslubun bir arada olması nəzərə çatdırılır.

Həmçinin, məqələdə Ramiz Rövşən poeziyasının mövzu müxtəlifliyi-qocalıq, tənhalıq, qadın, təbiət, vətən sevgisi, əxlaqi dəyərlər və s. mövzusunda, həyatı dərk edən kamil insan obrazının aparıcı mövqə tutmasından söhbət açılır. Onun şeirlərində bir çox məsələlər də ənənənin anlaşılmasını dəstəkləyən və ya tamamlayan problem kimi öz yerini tapmışdır.

Разнообразие тем в творчестве Рамиза Ровшана

Резюме

В статье рассматривается новизна и связность, яркость и оригинальность поэзии Рамиза Ровшана. Он сочетает в себе новый подход к поэзии, новое мировоззрение, современное художественное мышление и поэтический стиль. Также лидирует многообразие тем поэзии Рамиза Ровшана - тема старости, одиночества, образ идеального человека, понимающего жизнь. В его стихотворениях многие проблемы нашли свое место в качестве проблемы, которая поддерживает или дополняет понимание традиции.

Variety of themes in Ramiz Rovshan's work

Summary

The article examines the novelty and coherence, brightness and originality of the poetry of Ramiz Rovshan. It combines a new approach to poetry, a new worldview, modern artistic thinking and poetic style. Also leading is the variety of themes in Ramiz Rovshan's poetry - the theme of old age, loneliness, the image of an ideal person who understands life. In his poems, many problems have found their place as a problem that supports or complements the understanding of tradition.

Rəyçi: fil.f.dok. N.Z.Muxtarzadə